

Paremmiin sanoen

Tässä osastossa esitetään julkisuudesta poimittuja kielivirheitä ja tyylikömpelyyksiä lyhyesti perusteltuine korjausehdotuksineen

» — — — seurauksia ei aina *kyetä*, *ehkä ei halutakaan mieltä*.» — *Kyetä* ja *haluta* järjestyvät eri tavoin: *haluta* mieltä, mutta *kyetä* mieltimään, ja sen vuoksi molempien kytkeminen samaan l. infinitiiviin rikkoo *kyetä*-verbin rektiota. Ristiriidan voisi lau-

kaista vaihtamalla intransitiivisen *kyetä*-verbin transitiiviseen synonyymiin: » — — — seurauksia ei aina *osata*, *ehkä ei halutakaan mieltä*», tai päinvastoin transitiivisen *haluta*-verbin intransitiiviseen: » — — — seurauksia ei aina *kyetä*, *ehkä ei pyritäkään*

miettimään.» Myös voisi koko raken-
teen purkaa: »— — — seurauksia ei
aina *kyetä miettimään — ehkä ei haluta-*
kaan.» Tällöin *haluta*-verbi ajatellaan
täydennettäväksi *mieltä*-verbillä, eikä
se, että *mieltä* edellä esiintyy toisessa
muodossa, häiritse. Samaan tapaan-
han sanotaan »Minä lähden — ja
sinä myös [nim. lähdet, eikä: läh-
den].»

*

»*Tampere-päivää* vietettiin lukuisin
merkkitapauksin.» — Yhdysosat,
joiden määräysosana on perusmuo-
toinen erisnimi, ovat nykypäivien
muoti-ilmauksia, joita hanakasti käy-
tetään sopivissa ja sopimattomissa
paikoissa. Joissakin tapauksissa tästä
ilmaustyyppistä on hyötyä — esim.
Paderewski-konsertti 'konsertti, jossa esi-
tetään P:n musiikkia' on selvästi eri
asia kuin *Paderewskin konsertti* 'kon-
sertti, jonka P. antaa'. Sen sijaan ei
ole syytä soittaa *Paderewski-musiikkia*,
sillä se ei ole muuta kuin *Paderewskin*
musiikki. Samoin on alkuun lainattu
uudistyyppi *Tampere-päivä* täysin
tarpeeton, koska se merkitsee aivan
samaa kuin *Tampereen päivä* (kysy-
myksessä on kaupungin perustamisen
vuospäivä). Emmehän puhu *Jussi-*
päivästä, *Maija-päivästä*, vaan *Jussin*
päivästä, *Maijan päivästä*, ja *Tampereen*
päivä liittyy samaan ilmaussarjaan.

*

»Helmikuun 7 päivän vastaisena
yönä paloi Karkkilan työväentalo,
joka ilmeisesti oli tuhopoltto.» Rela-
tiivinen *joka* on tietysti tarkoitettu
kohdistumaan koko edellä olevaan
päälauseeseen. Rakenne ontuu kui-
tenkin pahasti, sillä heti pronominin
edessä on substantiivi *työväentalo*, jo-
hon *joka* puhtaasti muodolliselta kan-
nalta katsoen lähinnä joutuu viit-
taamaan. Asia olisi ollut helppo aut-
taa valitsemalla relatiivipronomini

mikä, jota juuri käytetään lauseeseen
tai yksikölliseen, asiaa tarkoittavaan
pronominiin, ei niinkään substantii-
viin viittaamassa. Tosinhan esiintyy
sellaistakin käyttöä kuin esim. »talo,
minkä ostimme», mutta normaalim-
pia ovat seuraavanlaiset esiintymät:
»Sen lisäksi, mitä 87. §:ssä on sää-
detty — — —.» »Mikä ihmeellisintä,
ohjaaja säilyi aivan vammoitta.»
Jos alkuun lainattu virke päättyisi:
»— — — *mikä* ilmeisesti oli tuho-
poltto», ei epätietoisuutta korrelaa-
tista syntyisi. — Vielä parempi olisi
kuitenkin erottaa lopputoteamus
omaksi virkkeeksi: »Ilmeisesti on ky-
seessä tuhopoltto.»

*

»Hän syntyi Pariisissa vuonna 1313,
mutta jo *poikasena* hänen vanhempan-
sa muuttivat Firenzeen.» Predika-
tiivinen lauseenvastike eli appositio
on Setälän lauseopin mukaan mää-
räys, joka »liitetään verbiin ja subst-
antiiviin yhteisesti ja edustaa sivu-
lausetta». Tässä tapauksessa »subst-
antiiviksi» on tarkoitettu edellisen lau-
seen subjeksi *hän*, mutta kun saman
lauseen subjeksi (*hänen vanhempansa*)
paljon luontevammin antautuu kor-
relaatioksi, syntyy virkkeen merkityk-
sen ja muodon välille paha ristiriita.
Jälkipuoli voisi kuulua esim.:
»— — — mutta jo *hänen poikavuosi-*
naan perhe muutti Firenzeen.»

*

»Tässä työssä on Ruotsi *näytellyt*
johtavaa asemaa.» Ilmaus on tietenkin
kahden sanonnan kontaminaatiota,
nimittäin »— — — *näytellyt johtavaa*
osaa» ja »*ollut johtavassa asemassa.*»
Ehdotus: »Tässä työssä on *Ruotsilla*
ollut johtoasema.»

*

»Eilen *Stadionin jättänyt* jalkapallo-
väki ei ollut tyytyväinen jouk-
kueemme suoritukseen.» Näin ruotsa-
laisittain kirjoittaa vielä helsinkiläi-

nen urheilutoimittaja. *Jättää*-sanaa ei suomessa pidä käyttää merkitsemään »jostakin lähtemistä», paitsi semmoisessa yhteydessä kuin *jättää taakseen*: »Hän oli jo jättänyt taakseen kotimaan rannat.» Emme sano: »Juna jättää Helsingin klo 12.30», vaan: »lähtee Helsingistä». Samoin ei yleisö jätä Stadionia, vaan *lähtee* sieltä.

*

»Raittiusyhdistykset eivät voi pakottaa ihmisiä luopumaan väkijuomista vastoin *näiden* omaa tahtoa.» Väkijuomienko? *Näiden* on lauseessa ilmeisesti torjumassa sitä hypoteettista väärinkäsityksen mahdollisuutta, että vastentahtoisuus olisi raittiusyhdistysten taholla, mutta se on vienyt ojasta allikkoon. Normaalisti lause kuuluisi: »Raittiusyhdistykset eivät voi pakottaa ihmisiä luopumaan väkijuomista vastoin omaa tahtoaan.» Jokainen käsittää, että *vastoin tahtoaan* liittyy infinitiivirakenteeseen eikä predikaattiin. Täysin riidattomaksi asia tietysti saataisiin sisäyttämällä tuo määräys infinitiivirakenteeseen: »Raittiusyhdistykset eivät voi pakottaa ihmisiä luopumaan vastoin omaa tahtoaan väkijuomista.» Mutta koko määräys joutaa pois: pakottaminen tapahtuu aina vastoin tahtoa. Siis: »Raittiusyhdistykset eivät voi pakottaa ihmisiä luopumaan väkijuomista.»

*

»Wilharm selostaa kuljetuskysymyksiä tuottajalta käyttäjälle 1 tonnin tankeissa.» — Selostaminen ei tapahdu 1 tonnin tankeissa eikä myöskään »tuottajalta käyttäjälle». Noita paikallismääräyksiä ei tietysti ole tarkoitettu adverbiaaleiksi, vaan attribuuteiksi, mutta sellaisinaan ne eivät liity koko verbaalisubstantiiviin *kuljetuskysymyksiä*, vaan sen määräysosaan: on kyseessä *kuljetus tuottajalta*

käyttäjälle 1 tonnin tankeissa. On tapauksia, joissa attribuutti voi samalla kertaa liittyä sekä koko yhdyssanaan että sen määräysosaan: *kukkien puhkeamisaika, ylioppilaiden terveydenhuolto*, ja niitä vastaan ei tietysti ole mitään huomautettavaa. Epäilyttäviä ovat jo sellaiset ilmaukset kuin *betonin sekoituskone* ja *poliittisten konfliktien torjumistyö* — eihän sanoihin *kone* ja *työ* voi liittyä objektigenetiiviä. Ristiiriita on kuitenkin oikeastaan vain ortografinen: jos tyvijonot kirjoitetaan *betoninsekoituskone* — mikä on suositeltavaa — ja *poliittisten konfliktien torjumis-työ* — tuskin suositeltavaa, mutta teoreettisesti mahdollista, vrt. *Viola tricolor -mätäs* — niin ne ovat täysin loogillisia. Häiritsevempiä ovat sellaiset ilmaukset, joissa määräysosaan liittyväksi tarkoitettu objektigenetiivi sopii perusosaan subjektigenetiiviksi: *Stalinin hautausvalmistelut*. Niitä on syytä välttää, milloin asiaa ei voi auttaa yhteen kirjoittamisella. Mutta aivan auttamattomia ovat alkuun lainatun tapaiset rakenteet, joissa määräysoosan attribuutti on yhdyssanan jäljessä. Lauseen voisi muodostaa esim. tällaiseksi: »W. selostaa kysymyksiä, jotka liittyvät tavaran kuljettamiseen tuottajalta käyttäjälle 1 tonnin tankeissa.»

*

»Oli omituista, että hän tunsu itsensä hämmentyneeksi tästä kohtauksesta, mutta *niin hän teki* ja sai taistella peittääkseen sen.» — »Nauttivatko kunnanvaltuuston ja kunnallishallituksen jäsenen olemassaoltaan ja saavuttamastaan kunniasta? — *Ehkä jotkut näin tekevätkin.*» — »'Valtava savupilvi nousee ilmaan! Se näkyy varmasti kannelle!' [huusi tähyistäjä mastosta.] *Sen se totisesti teki.*» — »Tällaisen teorian pitäisi pystyä antamaan tyydyttävä selitys esim. siihen, miksi kaksi vetyatomia

yhtyy molekyyliksi, mutta kaksi heliumatomia *ei sitä tee.*» Näissä virkkeissä ei *tehdä* ole normaalissa funktiossaan. Emme esim. missään näissä tilanteissa voisi k y s y ä *tehdä*-verbiä käyttäen: »Kuinka teet?» (Vastaus: Tunnen itseni hämmentyneeksi.) »Mitä teki savupilvi?» (Vastaus: Näkyi kannelle.) *Tehdä*-verbiä on yhdessä pronominin tai pronominaalisen adverbien kanssa näissä virkkeissä käytetty »proverbina», viittaamaan edellä mainittuun verbiin, joka merkitykseltään saattaa olla mikä tahansa, sekä sen määräyksiin. Konstruktio on saatu germaanisista kielistä, joissa se on aivan tavallinen, esim. ruotsissa: »Då tystnade de andre; vi hade gjort så med.» »Du menar Caesar? Gör du icke det?» (Ks. Ruotsin akademian sanakirja G 1728—29.) Ruotsissahan *göra* on abstraktistunut siihen määrään, että voidaan sanoa esim. »Arbeta (t. arbetar) gör han som en slav» — rakenne, jota suomessa ei lainkaan esiinny. Viitatessaan verbiin, jonka sisällystä yleisesti voidaan kuvata *tehdä*-verbillä, *tehdä niin, tehdä näin, tehdä se* jne. tietysti on mahdollinen, esim. »Ja hänen herransa vihasui ja antoi hänet vanginvartijain käsiin, kunnes hän maksaisi kaiken, minkä oli hänelle velkaa. Näin myös taivaallinen Isäni tekee teille, ellette anna kukin veljellenne sydämestänne anteeksi.» (Matt. 10. 34, 35.) Alkuun lainatuissa esimerkeissä ei ole tästä kysymys. Ne voisi suomalaistaa **joko**

toistamalla ao. verbin tai jättämällä toisen lauseen elliptiseksi, esim.: »Oli omituista, että hän tunsu itsensä hämmentyneeksi tästä kohtauksesta, mutta *niin hän tunsu.* — »Nauttivatko kunnanvaltuuston ja kunnallishallituksen jäsenet olemassaolostaan ja saavuttamastaan kunniasta? *Ehkä jotkut.*» — »'Se näkyy varmasti kannelle!' *Totisesti se näkyi.*» — — — miksi kaksi vetyatomia yhtyy molekyyliksi, mutta *ei kaksi heliumatomia.*»

*

»Ohjelman — — lopetti Shostakovitsin [tarkoitetaan Šostakovitšia] perin *ylläpitävä* ja kaikessa populääriässä melodisuudessaankin kurillinen sonaatti.» »Nti N. eli ja muotoili vaikean teoksen jäntevästi ja *ylläpitävästi.*» Nämä kaksi Helsingin Sanomain ja Uuden Suomen konserttiarvostelusta poimaistua virkettä sisältävät molemmat musiikkikielelle erikoisen sanan *ylläpitävä*, jota ei-musiikkimies hädän ymmärtää. Kyseessä on saksan *unterhaltend*, ruotsin *underhållande*-termin vastine, ja sillä tarkoitetaan 'mielenkiintoa ylläpitävää'. Käyttö ei ole aivan uutta, ainakin jo Klemetin Musiikin historiassa sitä esiintyy usein (»Monsignyn puhdaspiirteisiä aarioita näkyy pohjolasammekin kotipiireissä laulettuna ja ovat ne *ylläpitäviä* siinä ominaisuudessa yhä»). Traditio olisi aika katkaista. Eikö *hauska* merkitse samaa?